

Sárospatak képzőművészeti öröksége

Sárospatak sajátos hangulatát kivételesen szép természeti környezetén túl, a több évszázados tudatos kultúrateremtésnek köszönheti. A híres várba települő történelmi nagyságok nemcsak a nemzet sorsát érintő társadalmi változásokat alakították, hanem mecénásként a környezetüket is. Nekik köszönhető, hogy Sárospatak a 16. század óta az egyik legjelentősebb iskolaváros is.

A híres református kollégium tanárai, az itt tanuló diákok is - akik közül sokan később az ország történelmét, tudományát vagy művészeti életét befolyásoló kiemelkedő értelmiségieké váltak-, sokat tettek a város kulturális értékeinek gazdagításáért. Jelentős azoknak az adományozóknak a száma, akiknek nem volt szoros kapcsolata a várossal, de látva az itt összegyűlt értéket, szívesen bízták életművüket vagy gyűjteményüket a településre.

Ennek köszönhetően Sárospatak az idők során nagyságához és lélekszámához képest igen jelentős mennyiségű szellemi és tárgyi-művészeti alkotás birtokosává vált.

A város vizuálisan megjelenő építészeti és *képzőművészeti*¹ értékei szinte elválaszthatatlanok egymástól. A település jellegzetes hangulatának kialakításában meghatározó, hogy korábbi épületei nagy hatással voltak a későbbiekre (pl. vár→tanítóképző→művelődés háza vagy Berna sor→Makovecz házak, stb.).

Példaértékű, ahogyan a képzőművészeti területek társultak a várost meghatározó egy-egy épülethez (pl. a kollégiumhoz, az Iskolakerthez, a bazilikához vagy a képtárhoz tartalmilag kapcsolódó szobrok, domborművek, stb.), s így nem üres helyet kitöltő díszítő elemek, hanem az építményekhez szorosan társuló, azokat kiegészítő részekké váltak.

Létezik olyan épület, mely már a tervezés fázisában - a közös szellemi gyökerek okán- magához vonzotta a társművészeteket. Példa rá A Művelődés Háza, a közvetlen környezetét tudatosan megszervezett/átalakított tér, az ezekben megjelenő/elhelyezett szobrok vagy a belső tér iparművészeti alkotásai. Ezek a művészeti területek csak együtt, összefonódva, egymást erősítve, komplexitásukban teljeseek. Ehhez hasonló példa látható a sárospataki vár épületében, ilyenek az építészeti elemeket (ajtó, ablak, kandalló, stb.) díszítő kőfaragványok illetve a falfestmények.

A templomépítészetben sem válnak külön a művészeti területek. Az épület a szobrászattal és festéssel együtt képes csak elérni a kívánt hatást (ld. sárospataki bazilika), ezért sokszor értékelésük/elemzésük egymás nélkül szinte lehetetlen.

Sárospatak közel száz *köztéri plasztikai alkotás*² birtokosa. A kerek szobrok, domborművek és emléktáblák alkotói között megtalálhatók a magyar szobrászművészet kiemelkedő alakjai, többek között: Andrassy Kurta János, Marton László, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál, Péterfy László, Somogyi József, Samu Géza, Varga Imre és mások. Az Iskolakertben és a város különböző pontjain (köztereken, iskolákban stb.) található nagyszámú alkotás felvonultatja a plasztikai alakítás legváltozatosabb témaköreit, anyagait, eljárásait. Látható közöttük bronz,

¹ Képzőművészet: a festészet, a szobrászat és a grafika gyűjtőfogalma

² Köztéri plasztikai alkotások (kerek szobor, dombormű): nyilvánosság számára maradandó anyagból készített szobrászati alkotások. Nemzedékeken átívelő üzenet, eszme, emlék megformálása, mely bizonyos közösség számára jelentős értékeket (pl. nemzeti szimbólumok, történelmi, politikai események, nemzetek nagyjai, emberi érzelmek, képzeletbeli látványok, stb.) képviselnek, szimbolizálnak. Lehetnek emlékművek, emlékszobrok, portrék, stb.

gránit, mészkő, fa szobor, lapos- és magas dombormű is. Technikájukat tekintve időtálló anyagból, *bronzöntéssel*³ és különböző kőfaragással találkozhatunk.

A köztéri szobrok időtálló anyaga lehetővé teszi, hogy megérintsük, megsimogassuk, megtapasztaljuk az anyagot, azaz a látványon túl más érzékszervet is bekapcsoljunk a megismerésbe.

Az Iskolakertben és a Református Kollégiumban található képzőművészeti alkotások

A Református Kollégium diákjai csak az iskola és a kollégium közvetlen környezetében, közel harminc plasztikai alkotással találkozhatnak naponta. Az Iskolakertben, a híres kollégium épületével szemben, a város közepén elterülő gyönyörű, természetvédelmi területté nyilvánított parkban, számos egészalakos és mellszobrot találunk az iskolához kötődő hírességekről: politikusokról, hadvezérekről (Kossuth Lajos, Rákóczi Ferenc), egykori jeles diákokról, művészekről (Bessenyei György, Csokonai Vitéz Mihály, Egressy Béni, Móricz Zsigmond, Petőfi Sándor, Pécsi Sándor, Tompa Mihály stb.), mecénásokról (Lorántffy Zsuzsanna, Perényi Péter, Pálóczi testvérek, stb.) Az iskola kapujának boltíveit domborművek díszítik.

Pálóczi-Horváth Testvérek emlékműve

alkotó: Vay Miklós 1870.

A legelső köztéri alkotás az 1870-ben felállított Pálóczi-Horváth testvérek (Mária és Simon) emlékműve, mely az iskolával szemben, jobbra található. A 300cm-es (jóval szemmagasság fölötti) talapzaton álló, bronzból készített 220 cm-es női alak, könyvvél a kezében, a tudomány múzsáját szimbolizálja. A talapzat két oldalán a testvéreket ábrázoló *domborművek*⁴ láthatók. Az emlékművet a Sárospataki Református Főiskola állíttatta emlékükre a tudomány és az egyház buzgó támogatásáért. A szobor alkotója báró Vay Miklós szobrászművész, a főiskola gondnoka, akinek gyermekei is ebben az iskolában tanultak.

³ bronzöntés: „olyan plasztikai eljárás, amelynek segítségével a lágy anyagból (agyag, viasz stb.) mintázott szoboralkotást öntés útján bronzfémbe (réz és ón változó arányú ötvözet) ültetik át.” (Művészeti Lexikon, 310.old.)

⁴ dombormű (relief): „plasztikusan kiemelkedő, faragott v. mintázott ábrázolás az anyagul választott kő-, fém-, fa-, csont-, v. agyaglap felületén. Kiemelkedése mértéke szerint lehet lapos dombormű, féldombormű és magas dombormű.” (Művészeti Lexikon, 551.old.)

Tompa Mihály alkotó: Holló Barnabás 1896.

Kazinczy Ferenc alkotó: Maugsch Gyula 1931.

Kossuth Lajos alkotó: Marton László 1973.

Kazinczy Lajos alkotó: Maugsch Gyula 1931.

Az iskolakerti szoborsétányok különleges, emelkedett hangulatot varázsolnak az ott tartózkodók számára, ezért gyakran tartanak ott különböző ünnepségeket. Kossuth Lajos szobra a kert főterén található, a március 15-ei ünnepségek, Kazinczy Lajos szobra (a főter mellett) az októberi 6-ai ünnepségek állandó színtere.

Lorántffy Zsuzsanna alkotó: Horváth Géza 1931.

Talán a kert legfontosabb pontján, az iskola épületeiből vezető utak metszéspontjában található meg Lorántffy Zsuzsanna (1600-1660), a pataki kollégium nagylelkű mecénását megjeleltető ülő, egész alakos szobra.

A 170 cm-es talapzaton egy ugyanilyen magasságú bronz, kerekoszobor található. A monumentális ülő alakot ábrázoló mű frontálisan, erőt és mélységes nyugalmat sugározva ábrázolja az egyszerűen öltözött fejedelemasszonyt, aki nemcsak a diákok és tanárok ellátásáról, hanem a korszerű oktatásról is gondoskodott. Kezében egy óriási nyitott könyvet tart, amely szimbolizálja a tudomány fontosságát hirdető/támogató korszerű szemléletét. Ő hívta ide a híres pedagógust: Comeniust is. Az 1931-ben felavatott szobrot a Klebelsberg Kunó vezette Vallási- és Közoktatási Minisztérium állította.

Az iskolakerti szoborsétányon található szobrok:

Mórícz Zsigmond alkotó: Andrassy Kurta János 1968.

Kazinczy Gábor alkotó: Maugsch Gyula 1937.

Erdélyi János alkotó: Gyöngyössi Berta 1914.

Pécsi Sándor alkotó: Marton László 1984.

Fáy András alkotó: Szathmáry Gyöngyi 1986.

Csokonai Vitéz Mihály

alkotó: Vilt Tibor 1972

Egressy Béni alkotó: Kelemen Kristóf 1989.

Harsányi Zsolt alkotó: Péterfy László 1990.

Béres Ferenc alkotó: Kelemen Kristóf 1974.

Tóth Ede alkotó: Ugrai György 1972.

Komáromi János alk.: Balázs István 1969. **Újszászy Kálmán** alk.: Pál Mihály 1997. **Urbán Barna** alk.: Borbás Tibor 1987.

Újszászy Kálmán (1902-1994) teológiai professzor és Urbán Barna (1897-1985) tanár bronz mellszobrai a kollégium udvarában találhatók.

II. Rákóczi Ferenc alkotó: Horváth Géza 1935.

A Református Kollégium főhomlokzatával szemben, az Iskolakert bejárata előtt kialakított kis téren áll a sárospataki vár egykori urának, a róla elnevezett szabadságharc vezérének bronz szobra. II. Rákóczi Ferenc (1676-1735) erdélyi fejedelem, az 1703-ban kitört szabadságharc vezére. A 160cm-es talapzatra helyezett 200cm-es alkotás rangjához méltóan, díszöltözetben ábrázolja a kivételes államférfit, akit hazaszeretete a szabadságharc vezérévé emelte.

I. világháborús emlékmű Medgyessy Ferenc 1939.

Az iskola főhomlokzatával szemben baloldalon, egy - az előzőhöz hasonlóan kialakított kis parkban- található az I. világháborúban hősi halált halt sárospataki katonák emlékét őrző alkotás, a 190 cm-es, gránátot éppen eldobni készülő honvédet ábrázoló bronz szobor. A mögötte felépített falon lévő emléktáblákon olvashatjuk a hősi halált halt honvédek neveit, amelyet később (a honvéd lábai előtti lépcsőn lévő táblán) kiegészítettek a II. világháború áldozatainak neveivel is. Ezen a helyen halottak napján mindig sok virág és sok mécses jelzi minden évben az utókor háláját, emlékeztét.

A Református Kollégium három íves kapuzata talán az iskola legszebb része, melynek belső északi és déli falán lévő domborművek az iskola történelmi eseményeire, nagy pillanataira, hőseire emlékeztetik az utókort. A márványkeretbe foglalt bronz domborművek alkotói között kiemelkedő szobrászművészek neveit olvashatjuk.

Kollégium megvédésének emléktáblája
(dombormű: Szabados Béla) 1939.

Kövy-Kossuth emléktábla
(dombormű: Szabados Béla) 1940.

1848-ban hősi halált halt diákok emléktáblája
(dombormű: Medgyessy Ferenc) 1948.

Gályarabok emléktáblája
(dombormű: Dabóczy Mihály) 1936.

Bujdosó diákok emléktáblája
(dombormű: Dabóczy Mihály) 1938.

Comenius emléktábla
(dombormű: Dózsa Farkas András) 1937.

Kópácsi István emléktábla
(dombormű: Dózsa Farkas István) 1937.

Perényi Péter emléktábla
(dombormű: Vaszary János) 1921.

Rákóczi György- Lorántffy Zsuzsanna emléktábla
(dombormű: Vaszary János) 1921.

Horkay László: Közkeincsek – Sárospatak szobrai, domborművei című könyvben (Sárospatak, 1997.) felsorolja, pontos adatokkal bemutatja a város (könyv megjelenéséig elkészült) kerek szobrait, domborműveit, emléktábláit

A Sárospataki Református Kollégium a város egyik legfontosabb intézménye, amelynek híre vetekedik a váréval. Világmegváltó, híres diákok sora tanult falai között.

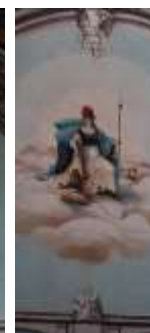
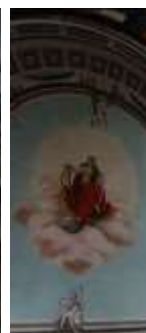
A kollégium legrégebbi épülete a Berna sor, az egyetlen megmaradt darabja annak a stílusnak, amelyben a régi kollégium felépült. Mind a földszinten, mind az emeleten hat-hat teremmel rendelkező épület ma, múzeum. *Tudományos gyűjteménye*⁵ a Református Kollégium keretein belül működik.

Berna sor

Iskolamúzeum, valamint Pósa Lajos kiállítás az első emeleten

Református Nagykönyvtár

A könyvtár a kollégium megépülésével egyidőben kezdte meg működését. Az évszázadok alatt vásárlásokból és adományokból összegyűlt sok ezer különleges könyvritkaság méltó környezete 1843-ban Pollack Mihály tervei alapján készült el. A klasszicista stílusban felépült, dór oszlopokon nyugvó galériás könyvtár, melyet Jozeph Linzbauer kassai mester által megfestett mennyezeti és fali *szekek*⁶ díszít, ma Magyarország egyik legszebb könyvtára.

A sík mennyezeten (bizonyos irányból) a kupola téri illúzióját keltő ábrázolás mellett egyik oldalon Apollón, a másikon Minerva alakja (művészetet és a tudományt jelképezik) látható.

---

⁵ <http://www.patakcollege>

⁶ szekek: száraz falfelületre kötőanyaggal felvitt festmény

A város köztéri szobrai

Sárospatak város sajátos hangulatának kialakításában rendkívül fontos szerepet játszott Makovecz Imre, aki a 20. századi *organikus építészet*⁷ kiemelkedő alakja. Sárospatakon több épület: a Bodrog Áruház, az Árpád Vezér Gimnázium, a Református Repoitórium, a Hild téri lakóházak egyikének, valamint A Művelődés Háza épületének tervezője. Az utóbbit 1983-ban a világ tíz legszebb épületének választotta a nemzetközi zsűri. Az organikus építészet jellemzői a természeti hasonlatok (metaforák) az ember és társadalom között, valamint a növényi analógiák. Az épület formája különböző nézetekből más és más (emberi arc, nyitott könyv, hegyek, stb.) asszociációt vált ki. A homlokázat előképe egy tépei álcsat lehetett.

Makovecz egyedülálló módon szervezte az épületei mellé, elé és köré a társzművészeteket. Az iparművészeti alkotások (bútorok, falképek, stb.) éppúgy szervesülnek az épülettel, mint az épület két portáljának tengelyére illesztett Sámánoszplop (Samu Géza alkotása), illetve a ház előtti térre állított két Péterfy-szobor (mely egykor a főiskola előtti tér két oszlopszerűen magas jegenyefájára választott). Ezek a Makovecz által megálmodott építészeti gondolatnak egyenrangú folytatói, kiegészítik egymást, így egymás részévé válnak, ezért bármely elem csorbítása, kiemelése az egész lényegét bontaná, sértené meg. Alkotásaikban a szemléleti azonosság az összekötő kapocs. Mindannyian kutatták a nemzeti kultúrát, annak jelrendszerét, és az azokon átívelő közös ősi-emberi jeleket.

Samu Géza: Sámánoszplop 1984.

egykori játszótér

A Művelődés Háza nyugati oldalán található plasztikai alkotás, melyet Sámánoszplopként, vagy Naposzlopként (totemoszplopként, sőt életfaként) is emlegetnek. A Művelődés Háza két oldalsó portáljának (mindkettőn életfa motívumot látunk) középtengelyére illeszkedik. Egy mesterségesen kialakított földhalom tetejéből kinövő, kb. 14 méter magas fa és fém összeépüléséből létrejövő mű természetesen illeszkedik a mellette felépült, Makovecz Imre tervezte művelődési ház, valamint a ház előtt lévő Péterfy László szobrokhoz. A földhalomból kiemelkedő, farönkökből (amelyeken eredetileg karomszerű fémnyúlványok voltak) kialakított ritmusok, valamint két spirálisan kialakított lépcsőzetes út vezet fel a domb tetejére. A kisméretű falapokkal zsindelyszerűen befedett, egyre keskenyedő mitikus-totemisztikus oszlopot

⁷ Organikus, vagy szerves építészet: az építészet azon irányzata, amelynek programjában az szerepel, hogy az épület a „természetből” nőjön ki, abból a helyből ahová tervezték. Alkosson azzal harmonikus, szerves egységet mind a felhasznált anyagok, mind az épület mérete, alakja és gondolatisága szempontjából. (Wikipédia)

felfelé láthatatlan erő lendíti, melyen kb. az oszlop felétől felfelé, egyre kisebbedő íves, vékony fém „szarvakon” (ágakon?) megcsillanó fény vezeti tekintetünket a magasba.

Samu Géza szobrászművész alkotásaihoz jól illeszkedett az egykori híres fafaragótábor által készített játszótér és a parkba kihelyezett több köztéri bútor. Sajnos, ma már ezeket hiába keressük.

Péterfy László: Csodaszarvas 1986.

Péterfy László Székelyföldről származó szobrászművész (Makoveczzel együtt) kutatta a magyar és a különböző európai népek kultúráját, azoknak közös gyökerét, jelrendszerét, egymásra hatását. A magunkkal hozott és az elfogadott (átvett) kultúrák szervesülését. Ezeket az egyetemes jeleket emelték át művészetükbe 20. századi emberhez szóló nyelvezettel.

Kézai Simon *A hunok és magyarok cselekedetei* című művében, valamint a *Képes Krónikában* maradt fenn az a monda, mely szerint Hunort és Magort vadászat közben egy csodálatos szarvas vezette letelepedésre alkamas területre az új hazába. Ez a témája a műnek.

A szobor 3, a talapzat 8 méteres. Maga a talapzat -ami minden esetben a műalkotás részének tekinthető-, itt a szobrok részévé válik. Szokás az alkotásokat oszlop-szobornak is nevezni, mert a szokatlanul magas oszlop-talapzatban kezdődnek (vagy folytatódnak?) a szobrászati motívumok, melyek az ég felé vezetik a tekintetet. A Csodaszarvas figurája egy hátsó lábain ágaskodó, napszerű agancsú szarvast jelenít meg előtte egy fával, amelynek gyökerei mélyen benyúlnak a szobor talapzatába. A csodaszarvas a nap, illetve az ujjászületés szimbóluma. A szobor sziluettjét nézve (főként a szarvas agancsát) a nap formájára asszociálunk.

Péterfy László: Prométeusz (Égberagadás) 1986.

A szobor Prométeuszt (vagy az égberagadás jelenetét) ábrázolja, melyen a férfi alakot elrabolja egy madár. Tudjuk, hogy a nagyszentmiklósi kincs egyik darabjának oldalán található egy hasonló jelenet, bár azon egy női alak látható. Női alakkal együtt a termékenységet, de egyébként az isteni jelenléte, a megvilágosodást és az egekbe való elragadtatást jelenti az istent szimbolizáló madár által. A szobor talapzatában megjelenő motívumokban lángnyelve-

ket vélünk felfedezni. A magas oszlop-szerűség látványban a szobrok ház feletti lebegését eredményezi, egyfelől a Napra és a Holdra utalva, másfelől az eredeti magyar és az átvett ókori (görög, római) kultúra oltalmára. Mindkét alkotás *faragott*⁸ mészkő szobor.

A Rákóczi (egykor Petőfi) Iskola előtt, a bejárat mellet található Petőfi Sándor faragott mészkő mellszobra. A Petőfi (aki 1847-ben járt Sárospatakon) szobor az óvodások, általános iskolások 1848-as ünnepségeinek egyik állandó helyszíne. Március 15-én megszámlálhatatlan mennyiségű -gyerekek által készített- nemzeti színű zászló díszíti a szobrot.

Az olvasó nő című szobor az Oktatási Központ és a tanítóképző somszédságában látható.

A Hild Téren található Urbán György festőművész bronz portréja, aki jelentős szerepet játszott abban, hogy a városban megjelenjenek a helyi hírességek mellett a magyar, vagy a nemzetközi művészet kiemelkedő személyiségeiről készült plasztikai alkotások is. A Szent Erzsébet utcán találkozhatunk Vivaldi, Bach és Bartók Béla szorával.

Petőfi Sándor alkotó: Kelemen Kristóf 1974. **Urbán György** alkotó: Benedek György 2012. **Árpád Vezér Emlékmű**
Rákóczi (egykor Petőfi) Iskola előtt Hild tér ÁVG előtt

Vivaldi (alkotó: Kárpáti Éva) 1996. **Bach** (alkotó: Kő Pál) 1998 **Bartók Béla** alkotó: Kárpáti Éva 1997.
Mindhárom alkotás a Szent Erzsébet utcán található

⁸ faragás: kívülről befelé haladó kisebbitő tevékenység megfelelő faragó szerszámok segítségével

Olvasó nő Kucs Béla 1976.
Oktatási Központ mellett

Jimi Hendrix (alkotó: J Nagy Judit) 1997.
(építkezés miatt ideiglenesen a Farkas Ferenc Művészeti Iskolában)

II. világháborús emlékmű, alkotó: Veress Gyula Alpár, Béla király tér 2001.

A drámai hangvételi mű a harctéri szenvedéseket jelképezi. Az utolsó erejével életéért küzdő honvéd mind a hősi halált halt, mind a szenvedéseket átélő hazafiakat szimbolizálja.

A fehér mészkőből és bronzból komponált alkotás egy park közepén található, mely a II. világháborúval kapcsolatos ünnepségek méltó színtere.

Városplasztika, Stremeny Géza 1988.

A vasútállomás gyalogos átjárójának egykor déli falát díszítő bronz domborművön egy angyalhoz hasonlatos figurát pillantunk meg. Felhőszerűen lebegő köpenyéhez közelítve városunk ismerős épületeit, eseményeit, figuráit fedezhetjük fel. Mozdulataival mintha védené, óvna a várost, annak értékeit, a benne lakókat és az ide érkezőket. A dombormű jelenleg az Újbástya Rendezvénycentrumban található meg (rongálás miatt szállították oda). Remélhetőleg a köztéri alkotás rövidesen a helyére kerül.

Táncvirág szökőkút (alkotó: Csikai Márta) 1988.
Állomás melletti tér

Szökőkút és Alma alakú ivókút (Makovecz Imre ötlete alapján)
Hild tér

Ref. Koll. és a posta mellett

Sárospataki Képtár

A képtár⁹ összetett gyűjteménye felöleli a képzőművészet (szobrászat, festészet és grafika) egész területét, s a több mint kétezer alkotás között kiemelkedő művészek munkáival találkozhatunk. Fontos kiemelni, hogy legközelebb 70 km-re találunk olyan intézményt, amely hasonlóan magas színvonalú alkotásokkal rendelkezik.

A Sárospataki Képtár¹⁰ megalapítása Béres Ferenc énekművész - egykori pataki diák- nevéhez fűződik, aki 1968-ban képzőművészeti gyűjteményének egy jelentős részét a városnak adományozta. Számos Sárospatakhoz kötődő művész, volt diák követte példáját, így a gyűjtemény nagy része - elsősorban adományokból, másodsorban vásárlásokból-, jelentősen bővült. Az alkotásokat kezdetben a Rákóczi várbán állították ki, majd 1976-ban költöztették át jelenlegi helyére. A gyűjtemény elsősorban a 20. századi művészetet reprezentálja, mely négy nagy egységből áll.

A Sárospataki Képtár kiállítási helyszínei

⁹ Képtár: képeknek állandó jelleggel kiállított múzeumi gyűjteménye.

Múzeum: görög szó, a kultúra valamely területéről való, megőrzésre méltó tárgyak gyűjtésével és őrzésével foglalkozó, azokat tudományosan feldolgozó és kiállító intézmény.

¹⁰ <http://www.patakikeptar.hu/>

Béres Ferenc (1922-1996) Liszt-díjas dalénekes, Érdemes és Kiváló Művész által adományozott gyűjteményben (138 mű) találkozhatunk a magyar képzőművészet kiemelkedő egyéniségeinek: Mednyánszky László, Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos, vagy Holló László, stb. alkotásaival.

Böhm Lipót: Hegedűs csendélet

Szabó Vladimír: Téli város

Holló László: Gyümölcszedő

Mednyánszky László: Magas Tátra a Csorba tóval

Mácsai István: Arckép

A kiállított, illetve raktári anyag felvonultatja az *egyedi grafika*¹¹ és a festészet területének legváltozatosabb témáit, technikáit és eljárásait.

Andrássy Kurta Jánost (1911-2008) 1976-ban adományozta életművét (68 rajz, 35 szobor) Sárospataknak, melyben találhatunk változatos technikával (mintázás, faragás, öntés) készült szobrászati alkotásokat (kerek szobor, dombormű), valamint a szobrászkodáshoz készült vázlatokat, tanulmányokat. Művészetének minden korszakában a magyarsága, és népies látásmódja vezérelte. „A tiszta forrás vonzott, ezért ahogyan Bartók és Kodály a zenében, én a szobrászatban a népi hagyományt kutattam, s annak letisztult formavilága hatott rám művészként”- vallotta. Figurális művei kezdetben inkább népies hangvételűek, későbbi (szimbolikus) alkotásai elvontabbak.

¹¹ Egyedi grafika esetén valamilyen nyomhagyó eszközzel (ceruza, tus, kréta, stb.) rögtön a papírra rajzolunk, az így elkészült alkotás egyedi és megismételhetetlen.

Alföldi szfinx, Tiborc, Háború (Andrásy Kurta János alkotásai)

Országsszerte mintegy 50 köztéri alkotása látható. Sárospatakon hat köztéri szobrát helyezték el (Lovagló fiú, Móricz-mellszobor, két Móricz-dombormű, Széchenyi-dombormű, Anya gyermekével). Sárospatak város 1981-ben díszpolgárává választotta. Művészetét 1992-ben a Magyar Köztársaság Tisztikeresztjével ismerték el. Alkotásai a 20. század szobrászatának élvonalába tartoznak.

Andrásy Kurta János: Lovagló fiú

A Sárospataki Képtár előtti téren található egy csikó hátán lovagoló fiatal fiút ábrázoló bronz szobor. A 170 cm-es talapzaton álló 230 cm-es alkotás minden oldalról dinamikát sugall. A fiatal ló és ifjú lovasa kifejezi az ifjúság lendületét, bátorságát, pajkosságát. A még betörés előtt álló csikó és lovasa együtt mutatja meg a vad, félelem nélküli szabadság érzését. A két figura hasonlatosságát, összetartozását az egyszerű megfogalmazás (a lovas nem meztelen, de ruhát sem látunk rajta) segíti.

Utcaseprő asszony, Kiáltó, Rocinante, Falu bolondja (Andrásy Kurta János bronz *kisplasztikái*¹²)

Domján József (1907-1992) Kossuth díjas művész hagyatéka (464 alkotás), mely elsősorban a *sokszorosító grafikát*¹³, ezen belül a színes *fametszetet* képviseli. Művei megtalálhatók a New-York-i Metropolitan Múzeumban, a londoni Victoria és Albert Múzeumban, a Magyar Nemzeti Galériában, és számos más neves képtárban. Művészetét szokták Bartók életművéhez hasonlítani, mert alkotásaiban ő is a magyar hagyományból, népművészetből táplálkozik. Műveiben felfedezhető a természet formavilága (madarak, virágok), a magyar hitvilág, elképzelt élőlények (sárkányok, balladák, mesék szereplői), de a magyar történelem kiemelkedő eseményeinek megjelenítése is.

Avantgárd gyűjtemény

Az avantgárd a 20. század első felében a korábbi hagyományoktól tudatosan eltérni akaró művészeti irányzatok összefoglaló neve. Új művészeti formanyelvet alakítanak ki, melybe a látvány mögötti gondolati tartalmak kifejezésére törekszenek a teljes művészi szabadság igényével.

¹² Kisplasztika: a szobrászat egyik ága, mely az életnagyságnál lényegesen kisebb méretű alkotás. Készülhet viaszból, elefántcsontból, fából, fémből, stb.

¹³ A sokszorosító grafika (ezen belül a magas nyomás) egyik változata a fametszet, melynek során a simára csiszolt fafelületen a nyomtatni kívánt részt érintetlenül hagyják, a többi fametsző késekkel kivájják. A klasszikusan értelmezett sokszorosító grafika lényege, hogy egyetlen megmunkált felületről nyomtatással több, azonos színvonalú alkotás születik.

Bak Imre: Átló

Mengyán András: Formák dinamikája

Fajó János: Piskóták

Mauer Dóra: Formáció

„Jelentős az az egységes anyag, amely az 1970-es évek avantgárdját mutatja be.

E művészeti mozgalom szinte minden jegyzett alkotója képviselteti magát e gyűjteményben: Baranyai András, Kéri Ádám, Szenes Zsuzsa, Kele Judit, Bak Imre, Deim Pál, Fajó János, Hencze Tamás, Gáyor Tibor, Mauer Dóra, Mengyán András, Pincehelyi Sándor és mások.”- olvasható a képtár honlapján.

Térplasztikai Park

A 20. század végi szobrászati alkotások között már elvontabb ábrázolásokat is találunk, a szerzők (pl. Ingo Glass, Michael Buculei, Ewerdt Hilgemann) már egész Európát képviselik. Az újszerű téma és formai megfogalmazások, változatos térkonstrukciók másféle megközelítési módra adnak lehetőséget. Az Urbán György segítségével létrejött szoborpark alkotásai a hídlábnál, a nagypataki oldalon találhatóak.

Urbán György: Mozaik gömb, Hilgemann: Implosion, Buculei: Lenyomat, Maria Troglia: Megszakított gondolat

Liptai Gábor: Ayrton Senna emlékmű

Habsburg Gabriella: Kompozíció

A szoborpark egy részlete

Ingo Glass: Alfától az omegáig című szobor, különböző nézőpontokból 1994. Bodrogszék

Óriásképek a falakon

„Vidd utcára a művészetet!” ez jelszava sok 21. századi művészeknek.

A festmények külső térben –elsősorban üres házfalakon- való elhelyezésére ma már országsszerte láthatunk példákat (pl. Pécs, Győr, Kaposvár, stb.).

Sárospataki épületek falait díszítő, helyi alkotók tervei alapján készült VÁROSI KÉP SOROZAT első darabja az Október 23. tér 1. szám alatti, öt szintes ház falán lévő monumentális hatásátú 800x500 cm-es emblematikus mű, melynek alkotója fe Lugossy László, Munkácsy-díjas festőművész.

fe Lugossy László: Városi kép

Fazekas Balogh István: Repetitív városi kép

A sorozat második darabja a Comenius utca 24.számú, négy szintes ház falán lévő 840x 330 cm-es zenei struktúrát leíró falkép, mely ritmusok, dallamívek és zenei hangulatok képpé transzponálását mutatja be. Alkotója Fazekas Balogh István képzőművész.

Az első 2004-ben, a második 2006-ban, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus ajánlásával került az épületekre.

Urbán György Galéria

Urbán György (1936-2011) festőművész Sárospatakon töltötte ifjúságát. Művészeti tanulmányait 1957-1961-ig a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, festő szakon végezte. Kezdetben valóság-hű tájképeket, portrékat, életképeket, csendéleteket festett, majd az 1970-es évek végétől a tudományos felfedezések hatására érdeklődése a végtelen tér, a világűr, a fény, a mozgás felé fordult, s festette meg kifejező, elvontabb képeit. Jellegzetes gömbképeit festéssel, illetve mozaikkal készítette. A 90-es években már a két és a három dimenzió

összekapcsolásának lehetőségeivel (térplasztikák, objektumok) kísérletezett, amelyhez újszerű anyagokat (fénycsőek, fémek, tükrök, plexi, stb.) használt fel.

Urbán György Galéria

Színes gömbök

New York-i emlék

Sokoldalú tehetsége a színházi díszlet, illetve jelmeztervezésben is megnyilvánult (pl. a Magyar Állami Operaház Az ember tragédiája című előadása 2000-ben). Munkái megtalálhatók a Magyar Nemzeti Galériában, a Szépművészeti Múzeumban és több külföldi (Bécs, Sanghaj, Rio de Janeiro, Velence, stb.) képtárban. Sárospatak város művészi tevékenységéért Pro Urbe díjban részesítette, és megkapta a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését is. Otthonában 2011-ben, 55 alkotásából (melyben minden korszakát felvonultatja) galériát rendezett be. A galéria látogatására a Sárospataki Nagykönyvtárban lehet jelentkezni.

A sárospataki bazilika képzőművészeti kincsei

Az Árpád-házi királyok korában épült templom jelenlegi formáját (többszöri átépítés és az 1737-es tűzvész után 50 évvel) az 1787-ben történő felújításával nyerte el. A templom egésze gótikus jellegű, de barokk hatások is felfedezhetők benne. A korábban színes üvegtetttel díszített ablakokat 1936-ban festett, színes üvegre cserélik, majd a 60-es években történő restauráláskor ezeket is eltávolítják.

Tűzlegenda (Bráda Tibor)

Barokk oltár

Lorettói Madonna

Szent Anna Máriával

A gótikában elvékonyodó építészeti elemek nagy felületeket szabadon hagyva, szinte megkövetelik a színes üveglablakokat és oltárképeket. Az üvegfestészet segítségével tud elkülönülni a természeti tér (a valóság) és a templomok misztikus, elvont világa. A színes üveglablakokon különböző évszakokban és napszakokban átszűrődő fény, más és más színben füröszt meg a változatos építészeti elemeket, melyben az épület eszmeiségét szolgálva, szinte egybeolvad-

nak a társművészetek. 2015-ben az épület egyik déli ablakába Bráda Tibor festőművész által készített üvegablak került, amely Szent Erzsébet tűzlegendájának jelenetét mutatja be (Erzsébet megeteti a szegényeket és a leprásokat, majd tüzet gyújt és megmosdatja őket, miközben a szeretetről beszél nekik). A templom 15 méter magas barokk főoltárát 1773-ban a budai karmelita szerzetesek készítették. Az oltárkép egy 18. századi ismeretlen bécsi festő munkája, aki szűz Máriát mennyei fényben ábrázolja egy földgolyón állva. Az egyik mellékoltár a Lorettói Fekete Madonna másolata, a másik Szent Annát ábrázolja ölében a gyermek Máriával. Az oltár festett szobrai szenteket és pápákat jelenítenek meg.

Az egyházi művészi formanyelv alkalmazására napjainkban is láthatunk példát Sárospatakon. A **Görög Katolikus Egyház kápolnájában**: freskó, szekkó és *ikonfestészeti*¹⁴ alkotásokat szemlélhetünk meg. A bejáratnál Romzsa Tódor vértanút ábrázoló, 15 ezer velencei mozaik darabból kirakott képét láthatjuk. Készítője (2011): Puskás László és felesége, Nadia.

A kápolna bejárata előtt Maklár Zsolt, Sárospatakon élő művész által készített *freskó*¹⁵ (a máriapócsi kegykép másolata), a kápolna mennyezetén a 12 apostolt ábrázoló szekkó (2008) látható.

Az *ikonosztáz*¹⁶ Kisléghi Nagy Ádám két ikonja látható: Istenszülő és a Trónoló Krisztus (1995). A különböző technikákkal megfestett alkotások - szigorú szabályokat betartó - jellegzetességei (a képen ábrázolt figura mindig felénk néz, a fordított perspektíva miatt a néző is a tér részévé válik, stb.) egymást erősítve, szuggesztív hatást gyakorolnak a nézőre.

Romzsa Tódor, Máriapócsi kegykép másolata, 12 apostol, Istenszülő, Trónoló Krisztus

Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény/Szent Erzsébet Ház

Dr. Szabó Irén, a Szent Erzsébet Ház és a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény vezetője így mutatja be az intézményt:

„A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény 1967-ben jött létre. Fenntartója az Egri Főegyházmegye. A gyűjtemény magját a helyi egyházközség műtárgyai és könyvei alkotják, ami négy évtizedes gyűjtőmunka eredményeként kibővült elsősorban Abaúj és Zemplén egyházközségeinek használaton kívüli liturgikus tárgyaival, régi könyveivel, irataival és papi hagyatékokkal. A gyűjtemény 2007-ben a Szent Erzsébet Ház épületébe költözött. Képző- és iparművészeti gyűjteménye közel 10000 darabból áll. 25000 kötetes könyvtára több ösnyomtatványt, unikumot és RMK kötetet tartalmaz. Fontos emléktárhely a Harangi László

¹⁴ ikon (görög): fára festett kép, elsősorban a keleti egyházakra (köztük a görög-katolikusokra) jellemző, a szentek és az imádkozó személy közötti kapcsolatteremtést szolgálja. Jellemzőjük az arany háttér.

¹⁵ freskó: nedves vakolatra készül, a falfestmény kötőanyagát a mész adja. A száradás során a vizes falból a felületre törekvő víz a mésszel (kémiai reakciók során) egy láthatatlan, vékony átlátszó, és egyben védő/konzerváló felületet képez a festmény felületén.

¹⁶ ikonosztáz: a templomhajó és a templomszentély elválasztására szolgáló képekkel díszített fal

és Boros Vilma házaspár hagyatéka, valamint Demeter István római katolikus pap, festő és író hatalmas festészeti hagyatéka.”

Vártemplom

Szent Erzsébet Ház

Szent Erzsébet kiállítás

Szent Erzsébet szoborcsoport

alkotó: Varga Imre 1985.

Sárospatak Merániai Gertrúd és II. Endre leányának, Erzsébetnek a szülőhelye (1207). Ezt bizonyítja a szoborcsoport mögött lévő kör alakú templom (rotunda) alapjainak maradványa, melyeket királyi székhelyek mellett építettek. Valószínűleg itt is keresztelték meg. A kor szokásának megfelelően négy évesen Tübingiába viszik, hogy felnőve IV. Lajos örgróf felesége legyen. Állítólag lóháton, többször meglátogatja szüleit Sárospatakon. Ezt az eseményt örökíti meg a bronzból készült szoborcsoport. Alig kiemelkedő, begyepesített kockakövekkel kirakott földhalmon helyezkednek el a figurák. Valószínűleg a művész ezzel Erzsébet emberekhez való közvetlenségét, közelségét szándékozta kifejezni. A szoborcsoport mindhárom figurája (még a ló is) megkülönböztetett öltözetet/kellékeket (korona, díszes, csipkés ruházat, díszes ló tartozékok, stb.) visel. Mindezt aprólékos kidolgozottsággal teszi az alkotó, kitapintható textúrával. Tudjuk, hogy a mélyen vallásos Erzsébet a valóságban maga szőtte daróc ruhában járt, s minden vagyonát –rokonai megdöbbenésére- szétosztotta a szegények között. Már életében legendává vált, ma Európa legnagyobb szentjei között emlegetik. A körüljárható szobor, változó fényviszonyban, változó nézőpontból, más-más élményt nyújt a néző számára.

Rákóczi vár

Valószínűleg a város legrégebbi, legnevezetesebb műemlék együttese, Magyarország egyik legszebbnek tartott várkastélya, melyet évente sok ezer turista keres fel. A 16. században Alessandro Vedani tervei alapján készül el a négyzetes alaprajzú, bástyafallal körülvett öt-

szintes, lőrészekkel, védőfolyosóval, és gazdag reneszánsz faragványokkal díszített Vörös toronynak nevezett lakótorony, melynek építtetője Perényi Péter. A család kihalása után a Dobó, majd a Rákóczi család birtokába kerül Lorántffy Zsuzsanna hozományaként. Ez a nagy építkezések időszaka. A kívülről hadi jellegű torony belsejében reprezentatív és lakható tereket is kialakítottak. A vár későbbi urai is jelentős hozzáépítésekkel és átalakításokkal járultak hozzá a ma látható épületegyütteshez.

A *Rákóczi Múzeum*¹⁷ honlapján a kiállítások megtekinthetők.

Faragott kő reneszánsz ablakok és ajtók

reneszánsz hármas árkád

Lorántffy loggia és a Vörös torony (részlet)

reneszánsz ajtókeret

¹⁷ <http://www.rakoczimuzeum.hu/index.php/hu>

Sub Rosa és mennyezeti freskója

„A kastély XVII. századi festett díszítéséről a Sub Rosa szoba alapján nyerhetünk képet. Az északkeleti, emeleti sarokerkélyre, mint rózsalugas, festett boltozat borul: a tövises rózságakat a boltozat stukkórózsája a rózsaszirmok között hat lándzsa fogja össze. A boltozatot groteszk festés borítja, stilizált inda, levél és virágdíszítéssel, emberfejecskékkel, madarakkal, hangszeres ábrákkal és kétfejű sas és pelikán motívumával. A boltíókok alatti falmezőkben allegorikus alakok közül ma már csak a hatalom (Potestas) latin felirata látható. A többi ábrázolás az uralkodás erényeit (hírnév, bőség) jelképezték.”¹⁸ A legenda szerint ez a kicsi szoba a Wesselényi-féle összeesküvés színtere, valószínűleg ezért a „sub rosa” fogalom átvitt értelemben titoktartást jelent.

Sub Rosa mennyezeti freskója

1950-ben jön létre a Rákóczi Múzeum a várhoz fűződő tárgyi és írásos emlékek bemutatására, melynek száma mára meghaladja a 15 ezret. Ezen belül a képzőművészeti és iparművészeti alkotások száma kb. egy-ezres.

Kiállítási helyszínek a várban

A gazdag gyűjteményben a korabeli (17-18. századi) életet bemutató tárgy, grafika és festmény látható (többek között portrék Rákóczi Ferencről, Lorántffy Zsuzsannáról, Zrínyi Ilonáról, és még másokról).

¹⁸ Sárospataki útikalauz, Mikropress Nyomda (ISBN 963 03 4077 1, 21. oldal)

II. Rákóczi Ferenc (alkotó: Somogyi József 1986.)

A vár udvarán található Rákóczi Ferenc szobra, aki Sárospatakhoz közel, Borsiban született. Rákóczi 1694-ben költözött feleségével Sárospatakra, a várba. Somogyi József szobrászművész a fiatal, tette kész vezért ábrázolja puskával a kezében. 1708-ban ide hívja össze az országgyűlést, és 1710 őszén innen indul a száműzetésbe. A vár az ő nevét viseli: Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma Sárospatak.

Comenius Tanítóképző Főiskola

A Comenius Tanítóképző Főiskola épülete, bejárata, Sub Rosa motívum az épület bal szárnyán

a díszterem kazettás, festett mennyezete
Comenius főiskola

Comenius

alk.: Pátzay Pál 1970.,

Kodály Zoltán

alk.: Borsos István 2001.,

Pedagógus nő

alk.: Ispánky József 1954.

Sárospatakon az 1857-től beinduló szakirányú tanítóképzés (mely 1869-ben az állam kezébe kerül) számára több szempontból is kicsinek bizonyuló régi épületet (jelenlegi épület jobboldali, nyugati szárnya) 1911-1913 között Kismarty Lechner Jenő és Varga László tervei alapján átépítik. Kismarty Lechner Jenő kutatásokat végzett a felső-magyarországi pártázatos reneszánsz építészet területén, s benne vélte felfedezni azt a sajátos, nemzeti formanyelvet,

amelyet a népművészet formakincsével együtt beleolvasztott saját építészeti stílusába. Mindezek megfigyelhetők a sárospataki tanítóképző épületén is. Látható, hogy az épület tervezése során kapcsolatot keresett a pataki műemlékekkel, leginkább a híres késő-reneszánsz Rákóczi várral, melynek motívumai „lechneri” átírással megjelentek a főiskola épületén („sub rosa” motívum a keleti szárny két oldalán), és a kapuzatot díszítő kőfaragás motívumain (gyümölcsfűzér, voluták, stb.) is.

Ugyanígy felismerhető a Felső-Magyarországra jellemző pártázatos, sgrafittókkal díszített épületek hatása is, melyekben a népművészeti formaelemek (stilizált virág ornamentika) sajátosan ötvöződnek a pártázaton, illetve az épület más pontján megjelenő faldíszítményekkel (pl. a pilasztereken lévő gyermekfigurákkal vagy a bejárati kapu díszítő elemeivel).

Az épület U alakja a védő, óvó mozdulatra asszociál, ami a pedagógus szakmára utal. A főiskola épülete mindenképpen hatással volt a szemben felépülő A Művelődés Háza alakulására (alak, méret, stb.), annak megépülése a három jelentős épületet (vár, tanítóképző, művelődési ház) szellemi- művészi értelemben végérvényesen összekapcsolta. Az intézmény nevét a kollégiumban 1650-1654 között itt tartózkodó, az oktatást megreformáló tudósról, Comeniusról nevezeték el.

Tisztelt Olvasó!

A sárospataki képzőművészeti alkotások száma jóval több, mint amit e keretek között lehetőség volt bemutatni. Van olyan szobor, amit építkezés miatt nem láthatunk (Andrássy Kurta János: Anya gyermekével), van olyan ami elűnt !!!!(Somogyi József: Bessenyei György), van ami a hely szűke miatt (emléktáblán látható domborművek: Comenius, Móricz, Rákóczi, Széchenyi, és sokan mások) maradt ki. Kutatásokat érdemelne az egyházi épületek művészi világa Sárospatak templomaiban. Művészeti alkotások százaival találkozhatnak a Református Kollégium, vagy a Rákóczi vár kiállításain, gyűjteményeiben. A Sárospataki Képtár több mint kétezret meghaladó gyűjteménye kutatókért és látogatókért kiált. Vannak olyan adományok, amelyek csak időszakosan (Bertha Zoltán sárospataki festőművész, Mladonyiczki Béla szobrászművész) láthatók.

Sokan próbálták megfejteni, hogy mit jelenthet az a Sárospatakhoz való fokozott (átlagosnál erősebb) érzelmi kötődés, ami jellemzi az egykor itt tanulókat és az itt lakókat. Ha elfogadjuk, hogy a művészet elsősorban az érzelemre hat, akkor közel állunk a megfejtéshez. Sárospatak múltja, iskolái, tanárai, az ott tanuló diáktársakkal megélt emlékek mellett emberformáló tényező az a megszámlálhatatlan építőművészeti, képzőművészeti és egyéb művészeti alkotás, ami hétköznapi tevékenysége közben itt éri az embert. Elődeink művészeti alkotások segítségével közvetített üzenetét megismerni felemelő, művészetpártoló tevékenységét folytatni kötelesség.

Fotók:

Városi képek, szobrok: Balogh Istvánné Molnár Irén, Fazekas Balogh István
Sárospataki Képtár: Balogh Istvánné Molnár Irén, Csordás Gábor
Szent Erzsébet Ház: Feczko Ágnes

Felhasznált szakirodalom:

A Pedagógusképzés megújítása Sárospataki Pedagógiai füzetek Líceum Kiadó

ISSN 0230-0435 ISBN 978-615-5509-34-6

Bálványos Huba: Esztétikai-művészeti ismeretek, nevelés

Balassi Kiadó Budapest, 1998. ISBN 963 506 240 0

Détshy Mihály: Sárospatak Budapest, 1979.

Horkay László: Közkincsek *Sárospatak szobrai, domborművei*, Sárospataki Nyomda 1997.

ISBN 963 0377 0

Művészet Lexikon Akadémia Kiadó Budapest, 1981. A K 179 k 8186

Sárospataki útikalaúz Mikropress Nyomda Miskolc 1996. ISBN 963 03 4077 1

Sárospatak és környéke VII. Alföldi Nyomda 1992. ISBN 963 7221 42 5